

VIII SOFT LAW, *LEX MERCATORIA* A MĚNOVÉ A DEVIZOVÉ PRÁVO V ČASECH NESTABILITY*

VIII.1 Role měnového práva v mezinárodních transakcích a vztah měnového práva ke státní suverenitě

Mezinárodní společenství již dávno zjistilo, že k dobře fungujícímu systému mezinárodních ekonomických transakcí neodmyslitelně patří také adekvátní mezinárodní monetární systém jakožto součást systému mezinárodních ekonomických vztahů, jež jsou regulovány mezinárodním právem. Peněžní prostředky lze považovat, díky jejich významné roli ve světovém obchodu, za jeden ze základních kamenů samotného systému mezinárodních vztahů a rovněž fenoménu *lex mercatoria*.

Prostředkem uskutečňování mezinárodních obchodních vztahů bývají v současné době pravidelně jednotky určité měny, tedy v konečné podobě peníze. Měnu lze definovat jako peněžní soustavu používanou a zákonem upravenou na území určitého státu.⁸⁸¹ Vždy se tedy jedná o měnu určitého státu, jelikož nic jako mezinárodní měna zatím neexistuje a mezinárodní společenství (a právo) jako takové nemá vlastní peněžní jednotku. Při každém obchodu je potřeba myslet na to, že dluh vyjádřený v určité měně a v určité výši, se musí zásadně platit v dané měně nezávisle na její vnitřní hodnotě (tzv. nominální princip).⁸⁸² Žádnou roli nehraje ani místo plnění peněžního

* Mgr. Bc. Jan Hodermarsky, doktorand, Katedra mezinárodního a evropského práva, Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Brno / Ph.D. student, Department of International and European Law, Faculty of Law, Masaryk University, Brno, Czech Republic / E-mail: hoder.john@gmail.com / ORCID: 0000-0002-6585-8783

⁸⁸¹ TOMAŽIČ, I. *Ekonomie pro právníky*. Dobrá Voda u Pelhřimova: Aleš Čeněk, 2003, s. 132.

⁸⁸² PROCTOR, C. *Mann on the Legal Aspects of Money*. Oxford: Oxford University Press, 2012, marg. č. 9.07; CASTEL, J.-G. *Canadian Conflict of Laws*. Toronto: Butterworths, 1997, s. 656–657.

závazku.⁸⁸³ Hodnota měny je určována výhradně právem státu, o jehož měnu se jedná (*lex monetae / lex pecuniae / lex valutae*).⁸⁸⁴ Po uzavření smlouvy tudíž celé riziko, že dojde k devalvaci měny, nese věřitel, zatímco dlužník nese riziko, že měna bude do zaplacení revalvována.⁸⁸⁵ V případě, že by se jednalo

⁸⁸³ Výjimkou může být situace, kdy stát, o jehož měnu se jedná, neposkytuje dostatečnou či dostatečně pravdivou informaci o směnném kurzu vůči méně jiných států. Viz rozhodnutí Landesgericht Aachen, Beschl. v. 14. 6. 1960 — 7 T 167/60: DRpfl. 1962, 142 (hier mit falschem Aktenzeichen; zust. Berner); DAVorm. 34 (1961) 219, extrakt rozhodnutí dostupný v DROBNIG, U. *Sammlung der deutschen Entscheidungen zum interzonalen Privatrecht 1960–1961*. Berlin: Walter De Gruyter, 1964, s. 308 a násl. — „Eine Umrechnung der Fremdwährungsschuld [ist] nach dem Kurswert, der zur Zeit der Zahlung für den Zahlungsort gilt, zu erfolgen [...]. [...] Das Fehlen eines amtlichen Kurses hindert die Anwendbarkeit des § 244 BGB nicht. Denn § 244 fordert nicht das Bestehen eines amtlichen Kurses, vielmehr genügt ein legaler Kurs, d. h. ein sich auf gesetzmäßige Weise bildender Kurs [...]. Als solcher legaler Kurs für die DM-Ost ist der sich frei bildende Berliner Wechselstubenkurs allgemein anerkannt. Er bildet mangels eines anderweitig festgestellten Kurses eine gesetzmäßige und anerkannte Grundlage für die Umrechnung einer auf DM-Ost lautenden Forderung in DM-West.“ Aplikace kurzu stanoveného Německou demokratickou republikou byla odmítnuta s následujícím konstatováním: „Ein anderer Umrechnungskurs, der die Voraussetzungen der Bestimmbarkeit, Erkennbarkeit und allgemeinen Geltung erfüllt, besteht nicht. Der sonjetzonalen Zwangskurs 1:1 scheidet aus, da der innere Wert der DM-Ost und DM-West zu verschieden ist. Eine Umrechnung im Verhältnis 1:1 würde zur Anerkennung eines wirtschaftlich nicht gerechtfertigten und nur aus politischen Gründen festgesetzten Zwangskurses führen ...“

⁸⁸⁴ Srov. CASTEL, J.-G. *Canadian Conflict of Laws*. Toronto: Butterworths, 1997, s. 656. Pojem *lex valutae* užívá např. MAGNUS, U., MANKOWSKI, P. *European Commentaries on Private International Law (ECPII): Commentary. Volume II, Rome I Regulation*. Köln: Otto Schmidt, 2017, s. 739.

⁸⁸⁵ CASTEL, J.-G. *Canadian Conflict of Laws*. Toronto: Butterworths, 1997, s. 657; Situaci nevýhodnou pro dlužníka ukazuje např. rozhodnutí LG Münster, Beschl. v. 23. 2. 1960 — 5 T 48/60: DAVorm. 33 (1960) 67, extrakt dostupný v DROBNIG, U. *Sammlung der deutschen Entscheidungen zum interzonalen Privatrecht 1960–1961*. Berlin: Walter De Gruyter, 1964, s. 298–305. Šlo o placení výživného otcem, žijícím v Německé spolkové republice, matce, žijící v Německé demokratické republice, přičemž částka výživného byla stanovena ve východoněmeckých markách. Zatímco kurs západoněmecké marky byl vůči marce východoněmecké podstatně silnější, dlužník výživného musel hradit částku v západoněmeckých markách ve stejné nominální hodnotě, jaká byla stanovena v soudním rozhodnutí v markách východoněmeckých z důvodu měnové a devizové regulace. V rozhodnutí soud konstatuje, že „Der Schuldner hat die Übermittlungsgefahr auch insoweit zu tragen, als sie durch hoheitliche Eingriffe verursacht ist und spezifisch als Entwertungsgefahr in Erscheinung tritt. [...] Zahlungen des Schuldners in DM-West in der ziffermäßigen Höhe des geschuldeten DM-Ost-Betrages können unter Berücksichtigung aller Umstände nicht als unzumutbar angesehen werden. Zwar hat der Schuldner zur Befriedigung der Gläubigerin im Clearing-Verfahren etwa das vierfache dessen zu leisten, was er bei Zugrundelegung des Wechselstubenkurses zu leisten hätte. Indessen gibt aber der Wechselstubenkurs — wie auch das AG zutreffend hervorhebt — das Wertverhältnis zwischen den deutschen Währungen nicht richtig wieder. Wenn der Schuldner also auch zur Befriedigung der Gläubigerin einen höheren Wert aufwenden muß als den, den die Gläubigerin im Ergebnis erhält, so ist doch der Mehrwert des zur Befriedigung der Gläubigerin aufzuwendenden Betrages geringer, als es nach dem Wechselstubenkurs den Anschein hat. Gleichwohl muß der Schuldner im Clearing-Verfahren erheblich mehr aufwenden als der Gläubigerin zuließ.“ Blíže k situaci měnového a devizového práva ve Východním a Západním Německu v kontextu vymáhání výživného viz KEGEL, G. *Probleme des internationalen Enteignungs- und Währungsrechts*. Wiesbaden: Springer Fachmedien, 1956, s. 38 a násl.

o takové znehodnocení měny, že by se závazek přičil spravedlivému uspořádání vztahů, přistupuje judikatura občas k revalorizaci dluhu.⁸⁸⁶

Jak je známo, stát, jehož imanentním příznakem je suverenita, je nositelem celé řady povinností ve vztahu ke svému obyvatelstvu a k mezinárodnímu společenství, jehož je členem. Jedna z hlavních obligací státu v jeho vnitřní sféře je podporovat stabilní ekonomický řád a vytvářet potřebné podmínky pro růst úrovně blahobytu svých obyvatel. Ve vnější sféře je stát povinen zohledňovat zájmy mezinárodního společenství a přizpůsobovat své počínání vzájemné globální ekonomické závislosti států.

Koncepcce suverenity státu znamená také to, že stát je nositelem určitých výsostných práv v oblasti monetární.⁸⁸⁷ V současném mezinárodním právu je jedním z těchto práv takzvaná monetární suverenita, čímž se rozumí nikoli pouze právo státu vydávat svoji vlastní měnu a razit své mince (*ius cudendae monetae*), ale také právo regulovat operace s národní měnou v rámci svého teritoria a právo stanovovat konvertibilitu národní měny na měny jiných států.⁸⁸⁸ Monetární suverenita je představována měnovým a devizovým právem.

Jak bylo konstatováno Stálým dvorem mezinárodní spravedlnosti⁸⁸⁹ v rozhodnutích o srbských a brazilských půjčkách, právo státu regulovat svoji měnu je všeobecně uznaným mezinárodním obyčejem.⁸⁹⁰ Nehledě na to, že právo určovat vztah mezi národní a cizí měnou je prerogativem státu, v praxi tento vztah do značné míry závisí na vnějších ekonomických vztazích mezinárodních obchodníků a bank. Obyčejové právo státu regulovat otázky

⁸⁸⁶ Jako příklad lze uvést rozhodnutí francouzského Cour d'Appel v Paříži ze dne 28. 10. 1927, ve věci *Société des Cirages Français*. K revalorizaci všeobecně státy v rozhodovací praxi přistupují zejména v případech znehodnocení měny, jako tomu bylo např. v Německu po první světové válce. Hlavní myšlenka revalorizace tkví v tom, že právní hodnota měny se má určovat podle své kupní síly. Blíže k tomu RASHBA, E. S. Debts in Collapsed Foreign Currencies. *The Yale Law Journal*. 1944, roč. 54, č. 1, s. 7 a násl.

⁸⁸⁷ Srov. ZIMMERMANN, C. D. The Concept of Monetary Sovereignty Revisited. *European Journal of International Law*. 2013, roč. 24, č. 3, s. 799.

⁸⁸⁸ Srov. Čl. 1, § 8, odst. 5 konstituce Spojených států amerických – The Congress has the power „to coin Money, regulate the Value thereof, and of foreign Coin, and fix the Standard of Weights and Measures.“

⁸⁸⁹ V anglickém jazyce jako Permanent Court of International Justice.

⁸⁹⁰ Permanent Court of International Justice. Serbian Loans Case (France v Serbia) (1929) PCIJ Series A, No. 20, bod 96 – „It is indeed a generally accepted principle that a State is entitled to regulate its own currency.“; Brazilian Loans Case (France v Brazil) (1929) PCIJ, Series A, No. 21, bod 74 – „For, as the Court has explained in its judgment in the case of the Serbian loans, it is a generally accepted principle that a State is entitled to regulate its own currency.“

týkající se národní měny se projevuje zejména tím, že stát může prostřednictvím svých zákonů určovat národní měnu jako takovou, její hodnotu a také ji regulovat např. její devalvací nebo revalvací, což bezprostředně působí na vnější ekonomické vztahy. Devalvace a revalvace měny představují právo státu plynoucí z všeobecného práva určovat směnný kurz národní měny ve vztahu k měnám cizím, přičemž takové počínání nevyvolává žádné nároky ze strany jiných států. Měnovou stabilitu stát zajišťuje směrem dovnitř (hovoříme o stabilitě kupní síly) a směrem ven (stabilita směnného kurzu), což lze souhrnně označit za měnovou politiku.⁸⁹¹ K měnové suverenitě a potažmo k měnovému právu patří také určování pravidel povinného oběhu či právo změnit měnu.⁸⁹²

Dalším projevem monetární suverenity státu je právo kontrolovat a omezovat užívání národní měny pro vnější účely. Hovoříme o devizové suverenitě. Toto právo se již alespoň nepřímou dotýká zájmů ostatních států a jejich občanů. Kontrola užívání národní měny cizími subjekty se uskutečňuje nejčastěji prostřednictvím množstevních omezení na dovoz zabraňujících odtoku měny, případně omezení vývozu měny za hranice státu. Omezení může spočívat také ve stanovení nutnosti uskutečňovat obchodní vztahy v cizí měně výhradně skrze státem autorizovaný subjekt, nutnosti obdržení *ad hoc* povolení k vývozu měny za hranice apod. V rozhodnutí ve věci *Jozsef Chobady* US Foreign Claims Commission konstatovala, že zákaz převodu kapitálu za hranice státu je projevem státní suverenity, a ačkoli způsobuje obtíže nerezidentům uloživším si peníze v daném státě, nemůže být považován za zbavení majetku.⁸⁹³

Uskutečňování státní suverenity v oblasti monetární může mít značné negativní vlivy na soukromé osoby. Jako příklad lze uvést zavedení zákazu vyplácení

⁸⁹¹ GRUNDMANN, S. In: SÄCKER, F.J. et al. *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band 2, Schuldrecht – Allgemeiner Teil I*. München: C. H. Beck, 2022, § 245 marg. č. 62.

⁸⁹² *Ibid.*, § 245 marg. č. 15.

⁸⁹³ Jozsef Chobady, Claim No. HUNG-20187, Foreign Claims Settlement Commission of the US, Decision No. HUNG-716 – „*Prohibition against transfer of funds outside of a country is an exercise of sovereign authority which, though causing hardship to nonresidents having currency on deposit within the country, may not be deemed a ‘taking’ of their property.*“; navržené rozhodnutí bylo později potvrzeno (Foreign Claims Settlement Commission of the United States. Fourth Semiannual Report To the Congress. Forth Period Ending June 30 1956, s. 51).

dividend do zahraničí a zákaz repatriace kapitálu po tom, co si zahraniční investor uložil svůj kapitál u tuzemské banky. Dalším příkladem, a to mnohem častějším, může být scénář, ve kterém osoba ze státu A prodala a dodala zboží osobě B do státu B, avšak dříve, než osoba B stihne zaplatit kupní cenu, stát B zavede omezení převodu kapitálu do státu A, což znemožní osobě A nabytí jí náležející kupní ceny. Ještě jedním příkladem může být vydání dluhopisů (bondů) státem A zavazujících ho vyplatit nabyvateli dluhopisu za 10 let půjčenou částku společně s 10 % úroku ročně. Osoby ze státu B koupí dané dluhopisy, avšak dostanou pouze část slíbené hodnoty, neboť stát A se rozhodl těsně před výplatou dluhopisů devalvovat svoji měnu ve vztahu k měně státu B.

VIII.2 Změna měnové politiky státu jako porušení vnitrostátního a mezinárodního práva

Navzdory očividné újmě, kterou mohou utrpět soukromé osoby, nepředstavuje uskutečňování státní suverenity bez dalšího narušení mezinárodního práva, a tudíž nedává vzniknout žalobě proti státu.⁸⁹⁴ Právo státu na výkon monetární suverenity však není neomezené. V moderní teorii mezinárodního práva se vyvinula doktrína, že suverenita státu musí být ohraničena, a to 1) zákazem odepření spravedlnosti (*denial of justice*), kdy stát záměrně způsobuje újmu cizincům či je staví do nepřipustně diskriminujícího postavení; 2) mezinárodní smlouvou, pokud taková byla uzavřena.

Z pohledu vnitrostátního práva podléhá monetární zákonodárství, stejně jako každé jiné, ústavní kontrole. Prakticky to znamená, že zákony mohou být podrobeny analýze například z toho pohledu, zda nejsou příliš nerozumné (*unreasonable*), diskriminační či uzákoněny ve zlé víře (*mala fides*). Podrobnosti

⁸⁹⁴ Mascotte Claim. *International Law Reports*. 1963, roč. 26, s. 275 a násl. – „*It is well-established that a currency reform resulting in devaluation of a nation's currency is an exercise of sovereign authority which does not give rise to a cause of action against the nation in question. Accordingly, such loss as claimant may have sustained by reason of devaluation of the [Hungarian] crown currency on which her claim is based in part cannot be considered a nationalisation, compulsory liquidation or other taking of property...*“; podobně se vyjádřila Foreign Claims Settlement Commission také ve věci *Zuk Claim*. *International Law Reports*. 1963, roč. 26, s. 284 a další. Případ *Zuk* se týkal rublových dluhopisů vydaných v roce 1912. V důsledku měnové reformy se tyto dluhopisy staly z velké části bezcennými. Komise shledala, že znehodnocené dluhopisy nezakládají nárok podle mezinárodního práva. – WAIBEL, M. *Sovereign Defaults before International Courts and Tribunals*. Cambridge: Cambridge University Press, 2011, s. 59.

možnosti ústavního přezkumu jsou však záležitostí jednotlivostí konkrétních států. Všeobecně lze říci, že národní soudnictví zpravidla není příliš ochotné omezovat monetární suverenitu státu ve prospěch ochrany zájmů svých občanů.⁸⁹⁵

Kromě limitů daných monetární suverenitě státu právem vnitrostátním může být omezení uloženo také mezinárodním právem, jelikož se jedná o ochranu cizinců. Obecné mezinárodní právo stanovuje limity suverenitě států např. zákazem diskriminace, vyvlastnění bez náhrady cizích občanů, odepření jim spravedlnosti nebo zákazem zneužití práva (*abus de droit*) či naopak imperativem konání v dobré víře. Ve věci *Anton and Frances Tabar* bylo konstatováno, že mezinárodní právo a běžné obchodní smlouvy nezakazují měnová omezení, ledaže by taková omezení byla diskriminačními.⁸⁹⁶ Měnová omezení však jsou ze své povahy téměř vždy diskriminující. Mezinárodní právo nezakazuje diskriminaci jako takovou, ale pouze tu, která zjevně narušuje lidská práva a je založená na takových znacích jako je pohlaví, rasa, vyznání či politické přesvědčení. Současné mezinárodní právo rovněž zakazuje uplatnění monetární suverenity, pokud by to vedlo k *de facto* vyvlastnění bez náležité náhrady. Státní monetární suverenita může být samozřejmě omezena mezinárodními smlouvami, jako jsou např. zakládající smlouvy Evropské unie,⁸⁹⁷ smlouva o Mezinárodním měnovém fondu (Smlouva o MMF) či Všeobecná dohoda o clech a obchodu.⁸⁹⁸ Tyto smlouvy přikazují smluvním stranám zdržet

⁸⁹⁵ Ve věci *Norman proti Baltimore O. R. Co.*, 294 US 240 (1935), přirovnal americký Supreme Court právo měnové suverenity s právem státu vyhlásit válku – „*The Congress may pass bankruptcy acts. The Congress may declare war, or, even in peace, pass nonintercourse acts, or direct an embargo, which may operate seriously upon existing contracts. [...] the Court dismissed the contention under the Fifth Amendment forbidding the taking of private property for public use without just compensation or the deprivation of it without due process of law. That provision, said the Court, referred only to a direct appropriation. A new tariff, an embargo, or a war, might bring upon individuals great losses; might, indeed, render valuable property almost valueless — might destroy the worth of contracts. ‘But whoever supposed’ asked the Court, ‘that, because of this, a tariff could not be changed or a nonintercourse act, or embargo be enacted, or a war be declared.’*“

⁸⁹⁶ Claim of Anton and Frances Tabar [1952], Docket No. Y-580, Decision No. 55 – „*International law and the usual commercial treaties are no bar to exchange restrictions. So long as the control measures are not discriminatory, no principle of international law is violated.*“

⁸⁹⁷ Srov. např. čl. 66, čl. 119 odst. 2 a čl. 127 Smlouvy o fungování Evropské unie. Viz také Rozsudek Evropského soudního dvora ze dne 31. 1. 1984, ve věci *Graziana Luisi a Giuseppe Carbone proti Ministero del Tesoro*, C 286/82 a 26/83.

⁸⁹⁸ Pro vztah Smlouvy o MMF vůči Všeobecné dohodě o clech a obchodu viz čl. XV odst. 9 písm. a) Všeobecné dohody o clech a obchodu. Srov. PROCTOR, C. *Mann on the Legal Aspects of Money*. Oxford: Oxford University Press, 2012, s. 500.

se výkonu své monetární suverenity v ohledu řady otázek, popřípadě příkazují tuto suverenitu vykonávat určitým stanoveným způsobem.

Bylo by bláhové se domnívat, že se monetární regulace řídí pouze objektivními potřebami ekonomické státní politiky. Ve skutečnosti měnová a devizová regulace odráží často pouhé subjektivní politické úvahy a cíle.⁸⁹⁹ MMF byl vytvořen především za účelem vytvoření udržitelného systému měnových kurzů. Členské státy MMF by měly směřovat svoji měnovou politiku k stimulaci stálého ekonomického růstu v podmínkách cenové stability.⁹⁰⁰ Za tímto účelem musí MMF dohlížet na ekonomickou a finanční regulaci svých členských států.⁹⁰¹ Smlouva o MMF tedy podstatným způsobem omezuje státní měnovou suverenitu, pokud jde o určování hodnoty národní měny. Podle článku VIII odst. 2 písm. a) nemůže žádný z členských států MMF ukládat omezení na uskutečňování plateb a převodů v rámci běžných mezinárodních transakcí bez souhlasu Fondu.⁹⁰² Smlouva o MMF rovněž zakazuje diskriminatorní měnové praktiky, ledaže s nimi souhlasí Fond či jsou přijímány v souladu s jinými ustanoveními Smlouvy.⁹⁰³ Velký význam pro správné chápání jednoho z aspektů monetární suverenity státu – právo státu nepřiznávat a neaplikovat cizí devizové právo – má článek VIII odst. 2 písm. b), který stanoví, že „*devisové kontrakty, které se týkají měny kteréhokoliv členu a které se přičítají devisovým kontrolním nařízením onoho členu udržovaným nebo ukládaným v soulase*

⁸⁹⁹ Primárním úkolem měnové regulace samozřejmě stále zůstává ochrana veřejných zájmů států, jelikož se jedná o jednu z forem možného ovlivnění vněkeconomické činnosti státem. – КОСАПЕНКО, Н. Н. *Валютное право*. Москва: ФЛИНТА, 2016, s. 85.

⁹⁰⁰ Viz čl. I a čl. IV odst. 1) Smlouvy o MMF (Articles of Agreement).

⁹⁰¹ Čl. IV odst. 3 písm. b) Smlouvy o MMF (Articles of Agreement).

⁹⁰² Výjimka je předvídána pouze pro případ, 1) kdy Fond deklaruje měnu jednoho členského státu deficitní, což znamená povolení ostatním členským státům dočasně omezit měnové operace s deficitní měnou [čl. VII odst. 3 písm. b)], a 2) když stát přistoupí ke Smlouvě o MMF a chce dočasně zachovat omezení na platby a převody měny ve vztahu k transakcím platným v moment přístupu státu k MMF [čl. XIV odst. 2]. Definicí běžných měnových transakcí nabízí čl. XXX písm. d), který je vymezuje jako takové platby, které nejsou uskutečňovány za účelem převodu kapitálu. Prakticky to znamená, že o běžnou transakci se jedná v tom případě, pokud je protiplněním dodání zboží či poskytnutí služeb.

⁹⁰³ Čl. VIII odst. 3 Smlouvy o MMF.

s touto Dobodou, nebudou vynutitelné na území žádného člana“.⁹⁰⁴ Devizové smlouvy porušující dovozní a vývozní omezení smluvního státu mají být nevymahatelné i v ostatních smluvních státech. Lze tedy v podstatě říci, že vnitrostátní soudy zde mají *de facto* povinnost aplikovat cizí devizové právo.⁹⁰⁵ Daná norma je použitelná téměř na všechny mezinárodní obchodněprávní smlouvy, neboť prakticky všechny takové smlouvy se týkají měny člana MMF. Norma se použije také v těch případech, kdy normy devizové kontroly nejsou součástí *legis contractus*.⁹⁰⁶ Kromě toho by norma měla být aplikována také arbitrážními soudy jako část *lex mercatoria*.

VIII.3 Aplikace cizího devizového práva *in casu*

V souladu s mezinárodním zvykovým právem je výrazem státní suverenity nikoli pouze přijímat monetární regulaci v rámci svého území, ale taktéž umožnit na svém území aplikaci monetární regulace cizího státu. Jinými slovy řečeno, mezinárodní právo nepřikazuje státům realizovat na svém území výhradně vlastní měnové a devizové právo, ale ani přiznávat účinek cizímu právu. Státy nejsou všeobecným mezinárodním právem zavázány k respektování cizího práva zakotvením patřičných kolizních norem.⁹⁰⁷ Povinnost

⁹⁰⁴ Pod pojmem „kontrolní nařízení“ je potřeba rozumět vnitrostátní normy sloužící k regulaci nabývání cizí měny. Pojem „devizové kontrakty“ bývá různými státy interpretován různě široce. Spojené státy americké užívají restriktivní interpretaci pojmu, aby se vyhnuly co možno nejvíce aplikaci cizího devizového práva. Blíže k tomu BOGGIANO, A. *Derecho internacional privado. Tomo III*. Buenos Aires: Ediciones Depalma, 1988, s. 260–262.

⁹⁰⁵ GRUNDMANN, S. In: SÄCKER, F.J. et al. *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band 2, Schuldrecht – Allgemeiner Teil I*. München: C. H. Beck, 2022, § 245 marg. č. 27; Srov. také BOGGIANO, A. *Derecho internacional privado. Tomo III*. Buenos Aires: Ediciones Depalma, 1988, s. 261.

⁹⁰⁶ Interpretace první věty čl. VIII odst. 2 písm. b) Rady výkonných ředitelů, která je zplnomocněná Smlouvou o MMF k její interpretaci, je podána v rozhodnutí ze dne 10. června 1949, č. 446-4, následujícím způsobem: „... *contracts will be treated as unenforceable notwithstanding that under the private international law of the forum, the law under which the foreign exchange control regulations are maintained or imposed is not the law which governs the exchange contract or its performance.*“

⁹⁰⁷ JAYME, E. *Völkerrechtliche Verpflichtung zur Anwendung oder nur „freundliche Beachtung“ fremden Rechts? Die comitas-Lehre heute (Betrachtungen eines Rechtshistorikers)*. In: LEIBL, S., RUFFERT, M. (eds.). *Völkerrecht und IPR*. Gottmadingen: Jenaer Wissenschaftliche Verlagsgesellschaft, 2006, s. 54.

ke *comitas gentium* (*courtoisie international / comity / Völkercourtoisie*) není všeobecně přijímána.⁹⁰⁸

Pokud jde o aplikaci cizího měnového práva, lze za výchozí myšlenku považovat to, že cizí měnu je vždy potřeba za takovou uznat. Uznání může probíhat na úrovni mezinárodního práva, národního práva nebo nejčastěji na úrovni mezinárodního práva soukromého.⁹⁰⁹ Z pohledu mezinárodního práva soukromého je měnovým statutem téměř vždy právo státu, o jehož měnu se jedná.⁹¹⁰ Podle něj se posuzuje zákonné platidlo v daný moment, pravidla nuceného oběhu a hodnota dané měny. Jedná se o imperativní normy. Jak bylo výše rozvedeno, regulační pravomoc státu v tomto ohledu vyplývá z jeho svrchovanosti.⁹¹¹

Na druhou stranu v případě nástrojů monetární politiky ve formě devizových pravidel lze uvažovat také o jiných způsobech navazování. Význam devizového práva na obchodní smlouvy může být znázorněn na následujícím příkladě. Kupující A ze státu X si koupí zboží od prodávajícího B ze státu Y a stát X před tím, než A stihne zaplatit kupní cenu za zakoupené zboží, změní svoji devizovou úpravu takovým způsobem, že kupující A nemůže za zboží zaplatit. Nabízí se otázka, zda by soud státu Y, měl-li by jurisdikci, mohl ignorovat měnové právo státu X. Pokud by tomu tak bylo, znamenalo by to, že kupující A porušil smlouvu nezaplacením kupní ceny.

Zásadně lze říci, že možnost aplikace jiného devizového práva, než je právo státu, u jehož soudu probíhá spor (*lex fori*), závisí na kolizním právu jednotlivých států. V praxi soudy k aplikaci cizího devizového práva však často

⁹⁰⁸ MANSEL, H.-P. Staatlichkeit des Internationalen Privatrechts und Völkerrecht. In: LEIBL, S., RUFFERT, M. (eds.). *Völkerrecht und IPR*. Gottmadingen: Jenae Wissenschaftliche Verlagsgesellschaft, 2006, s. 120.

⁹⁰⁹ Srov. SCHEFOLD, D. Der Einfluß von EG-Währungsrecht auf nationale Zivilrechte. *Zeitschrift für Europäisches Privatrecht*. 1999, roč. 7, č. 2, s. 276.

⁹¹⁰ Ledaže by se jednalo o případ, kdy stát užívá nikoli vlastní měnu, ale měnu jiného státu.

⁹¹¹ Kegel v tomto kontextu výstižně konstatuje, že v případě *Währungsgriffen* se nejedná bezprostředně o otázku spravedlnosti mezi jednotlivci, nýbrž jde „... unmittelbar um das Staatsganze, um das Wohlgehen des Staates, und nur mittelbar mag eine gerechte Verteilung der Werte auf die Einzelnenerstrebt werden. Hier Arden Staatsinteressen politischer und wirtschaftspolitischer Art verfolgt: es geht nicht um Gerechtigkeit, sondern um Macht. Im allgemeinen sorgt jeder Staat nur für die eigene Macht.“ – KEGEL, G. *Probleme des internationalen Enteignungs- und Währungsrechts*. Wiesbaden: Springer Fachmedien, 1956, s. 7.

nepřístupují.⁹¹² Důvodem může částečně být také to, že cizí devizové právo může být považováno za součást cizího veřejného práva, kterému národní soudy zásadně nepřiznávají účinky.⁹¹³ V takovém případě to zpravidla znamená, že odpovědnost za změny v měnovém zákonodárství nese v plném rozsahu ta strana, jejíž stát uzákonil případná devizová omezení.

Jedním z myslitelných teoretických východisek pro řešení dané situace je aplikace norem devizového práva jako součásti smluvního statutu. Takovým způsobem by bylo možné aplikovat také cizí devizové právo, pokud by se jednalo o právo, jímž se řídí smlouva jako taková.⁹¹⁴ V případě smlouvy o koupi zboží by se v Evropské unii jednalo o místo, v němž má prodávající bydliště (sídlo),⁹¹⁵ ledaže došlo k volbě jiného práva. Rozsah působnosti smluvního statutu je upraven v článku 12 nařízení Řím I, který však otázku měnového ani devizového práva neuvádí. *Lege causae* lze ovšem každopádně posuzovat otázku, zda dlužník může svůj závazek splnit také v jiné než smluvené měně (pokud nebyla sjednána efektivní platba).⁹¹⁶ *Lege causae* se řídí rovněž důsledky, které může mít změna měnové regulace v dané zemi na smlouvu jako takovou, stejně jako případné účinky devalvace či revalvace měny na platnost

⁹¹² Aplikace cizího devizového práva byla odmítnuta v judikatuře Německa, Rakouska či Švýcarska. – Srov. ЭБКЕ, В.Ф. *Международное валютное право*. Moskva: Международные отношения, 1997, s. 107 a násl.; Blíže k německé judikatuře viz ANDEREGG, K. *Ausländische Eingriffsnormen im internationalen Vertragsrecht: Projektstudie II zum Internationalen Wirtschaftsrecht*. Tübingen: J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), 1989, s. 9 a násl.

⁹¹³ Tento princip však není absolutním, jelikož může být potlačen typicky uzavřením náležitých mezinárodních smluv.

⁹¹⁴ GRUNDMANN, S. In: SÄCKER, F.J. et al. *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band 2, Schuldrecht – Allgemeiner Teil I*. München: C. H. Beck, 2022, § 245 marg. č. 29; Srov. také ANDEREGG, K. *Ausländische Eingriffsnormen im internationalen Vertragsrecht: Projektstudie II zum Internationalen Wirtschaftsrecht*. Tübingen: J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), 1989, s. 9.

⁹¹⁵ Místo bydliště (sídla) prodávajícího je hraničním určovatelem v nařízení Řím I (čl. 4 odst. 1), ale ke stejnému výsledku vede také aplikace hraničního určovatele charakteristického plnění (Římská úmluva), jelikož dle převládajícího názoru je prodávající tím, kdo činí charakteristické plnění. – FERRARI, F., BISCHOFF, J.A. Article 4. In: FERRARI, F. (ed.). *Rome I Regulation: Pocket Commentary*. Munich: Sellier European Law Publishers, 2015, s. 131–132.

⁹¹⁶ LÜTTRINGHAUS, J.D. Article 12. In: FERRARI, F. (ed.). *Rome I Regulation: Pocket Commentary*. Munich: Sellier European Law Publishers, 2015, s. 409; GRUNDMANN, S. In: SÄCKER, F.J. et al. *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band 2, Schuldrecht – Allgemeiner Teil I*. München: C. H. Beck, 2022, § 245 marg. č. 30; Srov. též MAGNUS, U., MANKOWSKI, P. *European Commentaries on Private International Law (ECPIL): Commentary. Volume II, Rome I Regulation*. Köln: Otto Schmidt, 2017, s. 721.

smlouvy či důvod k její novaci.⁹¹⁷ Naopak závěr o nakládání s normami cizího měnového práva jako se součástí *legis causae* se nestřetl s všeobecnou podporou. To, co bylo v úvodu označeno pojmy *lex pecuniae* / *lex valutae* / *lex monetae*, tedy otázky přímo související se zákonným platidlem, jako je doba, kdy se nová měna stává zákonným platidlem nebo otázky směnného kurzu měny vůči jiným měnám, je z působnosti *legis causae* vyňato.⁹¹⁸ Tyto otázky spadají pod článek 9 nařízení Řím I. Jedná se o imperativní normy.

Je potřeba říci, že pokud se místo smluvního plnění nachází ve státě X, podle jehož měnového práva je splnění daného závazku protizákonné (a třeba i trestné), tak by soud státu Y, i kdyby bylo právem rozhodným právo státu Y, neměl přikazovat stranám splnit smlouvu ve státě X navzdory jeho devizovému právu.⁹¹⁹ Cizí devizové právo může v takovém případě být aplikováno jako imperativní norma.⁹²⁰ Ještě vhodnější se však jeví užití výhrady veřejného pořádku.

Aplikace vlastního devizového práva je možná, pokud to vyžaduje vůle zákonodárce, případně účel normy (čl. 9 nařízení Řím I). Obdobným způsobem lze teoreticky dospět také k aplikaci cizího práva jako imperativní normy třetího státu.

A nakonec lze docela dobře uvažovat taktéž o výhradě veřejného pořádku, pokud aplikované právo (trebaže se jednalo o imperativní normy) dlužníkovi znemožňuje plnění nebo pokud aplikované právo neodpovídá politické ideologii či formě zřízení státu.⁹²¹ Aplikace cizího práva nepřichází v potaz zejména v případě, pokud by cizí měnové či devizové právo bylo diskriminační, retroaktivní či vyvlastňovací povahy. V takovém případě by státy

⁹¹⁷ Tímto je myšleno například to, zda změna směnného kurzu v čase zakládá nerovnovážné postavení smluvních stran. Revalvace a devalvace měny je jako taková otázkou směnného kurzu, řídí se tedy *lege valutae*.

⁹¹⁸ MAGNUS, U., MANKOWSKI, P. *European Commentaries on Private International Law (ECPIL): Commentary. Volume II, Rome I Regulation*. Köln: Otto Schmidt, 2017, s. 739 a násl.

⁹¹⁹ HARRIS, J. Mandatory Rules and Public Policy under the Rome I Regulation. In: FERRARI, F., LEIBLÉ, S. (eds.). *Rome I Regulation. The Law Applicable to Contractual Obligations in Europe*. Munich: Sellier European Law Publishers, 2009, s. 274.

⁹²⁰ Ibid.

⁹²¹ Srov. ANDEREGG, K. *Ausländische Eingriffsnormen im internationalen Vertragsrecht: Projektstudie II zum Internationalen Wirtschaftsrecht*. Tübingen: J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), 1989, s. 9.

pravděpodobně také reagovaly užitím výhrady veřejného pořádku.⁹²² K aplikaci cizího devizového práva je samozřejmě nutno přistoupit v případě, že k ní zavazuje mezinárodní smlouva, jako je tomu v případě článku VIII odst. 2 písm. b) Smlouvy o MMF. I zde je však stále prostor pro výhradu veřejného pořádku.

Pokud jde o Úmluvu OSN o smlouvách o mezinárodní koupi zboží, ta se nevztahuje na otázky platnosti smlouvy jako takové.⁹²³ To znamená, že její aplikace rovněž nebude mít vliv na aplikaci měnového práva určitého státu, pokud by byla ve hře platnost smlouvy.

Pokud by byl spor řešen u arbitrážních soudů a strany by si explicitně zvolily právo rozhodné (*lex electa*), pravděpodobně by k aplikaci cizího měnového práva mohlo v takovém případě dojít. Naopak pokud by došlo k volbě principu *ex aequo et bono*, mezinárodních obyčejů či Vídeňské úmluvy, arbitrážní soud k aplikaci cizích měnových norem pravděpodobně nepřistoupí. Pokud by bylo právo zvoleno explicitně pro otázku měnového práva, je stále možnost, a to i v případě, že by kolizní právo takovou volbu připouštělo, že dojde k jeho potlačení formou aplikace imperativních norem. Naopak pokud by byla Smlouva o MMF součástí stranami zvoleného *legis electae*, lze se domnívat, že by v takovém případě arbitrážní soud v patřičných případech mohl aplikovat např. výše zmíněný článek VIII odst. 2 písm. b). Z pohledu *lex mercatoria* je však myslitelná také možnost explicitního vyloučení aplikace daného ustanovení či Smlouvy o MMF jako celku. Existuje nicméně rovněž reálná možnost, že v rámci arbitráže dojde k aplikaci Smlouvy o MMF i pokud si to strany nepřejí, jelikož její opomenutí by mohlo znamenat neuznání takového rozhodnutí národními soudy ve fázi vykonávacího řízení.

VIII.4 *Lex mercatoria* a jiné smluvní konstrukce pro zajištění měnové stability

Z výše zmíněného lze učinit doporučující závěr ohledně obsahu budoucích kontraktů. Je vhodné, aby si strany ve svých smluvních závazcích sjednaly doložky, že 1) smlouva se uzavírá v souladu s měnovým a devizovým

⁹²² Слов. ЭБКЕ, В.Ф. *Международное валютное право*. Москва: Международные отношения, 1997, s. 107 a násled.

⁹²³ Čl. 4 písm. a) Úmluvy OSN o smlouvách o mezinárodní koupi zboží.

právem těch států, jejichž měny jsou dotknuty danou smlouvou, a 2) jestli se v budoucnu změní měnové právo daných států takovým způsobem, že smlouvu nelze nadále považovat za odpovídající daným měnovým a devizovým právům, obě strany od smlouvy odstupují. Dalším způsobem z kategorie soft law je tzv. money value protection clause, tedy ujednání o ochraně hodnoty měny. Money value protection clause je určena k ochraně kontrahentů před změnou hodnoty měny po momentu uzavření smlouvy až do splacení dluhu. Zpravidla jsou taková ustanovení výhodná pro věřitele. Money value protection clauses mohou mít různou podobu.

Jednou z nich je užití tzv. doložky o nepravém uhrazení v cizí měně.⁹²⁴ Ta spočívá v tom, že cizí měna slouží jako základ pro výpočet ceny v době placení v měně *loci solutionis*. Jedná se o nejjednodušší způsob redukce rizika měnového kolísání. Referenční měnou zpravidla bývají měny s relativně stabilním kurzem. Je však potřeba si explicitně sjednat, že kurzem k přepočtu bude kurz platný v době splatnosti, případně faktického placení.⁹²⁵

Dalším druhem je tzv. combined currency clause, jejíž podstata spočívá v ustanovení, že určitá procentní část ceny bude vyplacena v měně X a zbývající část v měně Y. Tím je riziko změny reálné hodnoty určité měny rozloženo mezi několik měn (třeba i více než dvě). Použití mnoha měn pro jeden kontrakt se nicméně může jevit složitým. Za tímto účelem je někdy praktičtější použít tzv. SDR (*Special Drawing Rights*). SDR byla vytvořena MMF a jedná se o mezinárodní rezervní prostředky využívané k mezinárodnímu bezhotovostnímu styku. SDR plní určité funkce světových peněz a mohou být využívána jednotlivci jako platební jednotka k určení ceny kontraktu, a to bez ohledu na to, že jednotlivci SDR jako taková nemohou vlastnit.

Další variantou je tzv. currency option clause, která dává věřiteli možnost výběru dostat zapláceno ve měně X nebo Y, a někdy také možnost výběru

⁹²⁴ Hovoří se potom o tzv. unechten Fremdwährungsschulden. – Srov. KOZIOL, H., BYDLINSKI, P., BOLLENBERGERS, R. *Kurzkommentar zum ABGB: Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch, Ehegesetz, Konsumentenschutzgesetz, IPR-Gesetz, Rom I-, Rom II- und Rom III-VO*. Wien: Verlag Österreich, 2020, s. 1060 a násl.

⁹²⁵ V opačném případě by mohlo dojít k tomu, že dle rozhodného práva *in casu* bude rozhodným jiný moment. Tím by se mohl znehodnotit význam klauzule jako takové. – Srov. KOZIOL, H., BYDLINSKI, P., BOLLENBERGERS, R. *Kurzkommentar zum ABGB: Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch, Ehegesetz, Konsumentenschutzgesetz, IPR-Gesetz, Rom I-, Rom II- und Rom III-VO*. Wien: Verlag Österreich, 2020, s. 1061.

místa zaplacení. Věřitel si může vybrat silnější měnu sám v čase placení.⁹²⁶ Další z možností je navázání ceny smlouvy k ceně určité komodity na trhu, typicky třeba cenu zlata (hovoříme o tzv. gold clause).⁹²⁷ Pokud tržní cena komodity také výrazně kolísá, ztrácí daný instrument svůj praktický smysl. Přesto však může věřitele ochránit před totálním znehodnocením měny.

Často se v mezinárodních smlouvách užívá tzv. price clause, a to zejména v těch případech, kdy je dlouhý časový úsek mezi uzavřením smlouvy a dodáním zboží či jiného plnění. Cenové ustanovení může mít různé konkrétní podoby. Jednou z nich je smlouvením si ve smlouvě nikoli konkrétní její ceny, nýbrž pouze způsob jejího určení v době plnění. Další variantou je tzv. price sliding clause, tedy ustanovení o klouzavé ceně. Myslí se tím to, že i když cena jako taková je určena již při uzavření kontraktu, předvídá se její dodatečná úprava v případě nadměrné změny hodnoty měny, v níž je vyjádřena. Často může jako reference sloužit tržní cena obdobného zboží či služby, případně výrobní náklady.

Hardship doložka má daleko širší význam než pouhé ochránění jedné ze stran před kolísáním hodnoty měny. Změna hodnoty měny je nicméně stále jedním druhem obtíží, před kterými může hardship klauzule věřitele uchránit. Hardship doložka je epitomem principu *rebus sic stantibus*. Strany si zpravidla stanoví, že v případě nastání určitých okolností, které se mohou stát v době mezi uzavřením smlouvy a splněním, se bude znovu vyjednávat o obsahu smlouvy a provede se její úprava s ohledem na dané okolnosti. Hardship je takto předvídan např. v člancích 6.2.1–6.2.3 Zásad mezinárodních smluv UNIDROIT z roku 2016, o kterých bude pojednáno níže. Nevýhodou použití klauzule hardship oproti jiným zmíněným mechanismům je její nekonkrétní povaha. Po nečekané změně okolností musí začít nové vyjednávání stran, které může být zdoluhavým procesem. Nakonec může celá věc pro nedostatek konsensu skončit u soudu, který může často rozhodnout jinak, než strany očekávají, neboť ani soud nemá konkrétní pravidla vymezená ve smlouvě, kterými by se mohl nechat alespoň částečně vést.

⁹²⁶ Je potřeba nicméně mít na vědomí, že některé státy (např. USA) nevydávají rozsudky v cizí měně. Potenciální věřitel by zůstal bez ochrany formou soudního donucení. – BOOYSEN, H. *Principles of International Trade Law as a Monistic System*. Interlegal, 2007, s. 740.

⁹²⁷ Blíže k tomu *ibid.*, s. 740.

Pokud jde o vyhnutí se aplikace cizího měnového práva pomocí výběru *lex mercatoria* jako práva rozhodného, lze konstatovat, že jelikož má *lex mercatoria* mezinárodní povahu, neobsahuje žádné imperativní normy měnové regulace. Tudíž podrobení smlouvy *lex mercatoria* nebo všeobecným mezinárodněprávním principům může znamenat její vyjmutí ze sféry vlivu konkrétního národního práva a tím pádem její „internacionalizaci“.

Nominální princip není *ius cogens* mezinárodního práva. Zásadně lze říci, že výše zmíněné smluvní konstrukce nejsou zakázané z pohledu mezinárodního práva. Pokud jde však o právo národní, situace může být občas složitější. Některé státy nedovolují použití některých forem doložek o ochraně měny (*money value protection clauses*). Některé právní řády činí v tomto ohledu rozdíl mezi vnitrostátními a mezinárodními kontrakty, přičemž jejich použití je umožněno toliko v případech mezinárodních obchodních vztahů. Např. německé právo zásadně zakazuje použití tzv. gold clause stejně jako nepřipouští navázání na jiné tržní komodity.⁹²⁸ Zákaz se však nevztahuje na smlouvy s cizozemci.⁹²⁹ Podobně je tomu v právu brazilském.⁹³⁰ Myslitelná je však také úprava zakazující podobné doložky rovněž v mezinárodních transakcích.

VIII.5 Měnová a devizověprávní ustanovení ve vzorových smlouvách

V kontextu výše nastíněného rámce je vhodné zaměřit se na úpravu měnových a devizových aspektů v soft law instrumentech určených k regulaci nej-různějších mezinárodních komerčních aktivit. Jak bylo výše zmíněno, podrobení smlouvy režimu *lex mercatoria* může mít za určitých podmínek vřehodu

⁹²⁸ § 1 odst. 1 zákona o cenových klauzulích ze dne 7. 9. 2007 (BGBl. I S. 2246, 2247), ve znění naposled změněném zákonem ze dne 29. 7. 2009 (BGBl. I S. 2355) – Preisklauselgesetz.

⁹²⁹ § 6 zákona o cenových klauzulích ze dne 7. 9. 2007 (BGBl. I S. 2246, 2247), ve znění naposled změněném zákonem ze dne 29. 7. 2009 (BGBl. I S. 2355) – Preisklauselgesetz.

⁹³⁰ Čl. 1 vládního nařízení č. 857/1969 – „São nulos de pleno direito os contratos, títulos e quaisquer documentos, bem como as obrigações que exequíveis no Brasil, estipulem pagamento em ouro, em moeda estrangeira, ou, por alguma forma, restrinjam ou recusem, nos seus efeitos, o curso legal do cruzado.“; mezinárodní transakce jsou ze zákazu vyňaty v čl. 2 – „Não se aplicam as disposições do artigo anterior [...] I – aos contratos e títulos referentes a importação ou exportação de mercadorias; [...] IV – aos empréstimos e quaisquer outras obrigações cujo credor ou devedor seja pessoa residente e domiciliada no exterior, excetuados os contratos de locação de imóveis situados no território nacional.“

oproštění kontraktu od vlivu měnového práva určitého státu. Jelikož mohou soft law principy sloužit jako doplněk a prostředek vyjádření *lex mercatoria*, je jejich analýza neodmyslitelnou součástí této kapitoly.

Mnoho soft law instrumentů z oblasti mezinárodních komerčních vztahů neobsahuje žádná speciální ustanovení týkající se měnové stability, potažmo hodnoty smlouvy, resp. smluvního plnění jako takového. Jedním z příkladů takových pravidel jsou např. Jednotná pravidla pro forfaiting (URF 800). V článku 11 písm. b) je stanoveno toliko to, že „*payment must be made in the currency specified in the forfaiting agreement or forfaiting confirmation without deduction or counterclaim*“. Ustanovení utvrzuje vůli stran ohledně placení za pohledávky výhradně v té měně, která byla smluvena. V případech forfaitingu však zpravidla nebývá takovéto měnové ustanovení problémem, jelikož prodávající má předmět koupě v době uzavření smlouvy k dispozici, a tudíž k uskutečnění celého obchodu může zpravidla dojít okamžitě. Navíc mají pohledávky nehmotnou povahu, která umožňuje obchod realizovat v podstatě bezprostředně. Důmyslnější smluvní regulace měnových aspektů tudíž není zapotřebí.

Pravidla UCP 600, která se týkají dokumentárního akreditivu, také obsahují měnové ustanovení, avšak nikoli týkající se přímo kupní ceny, nýbrž pojištění. Akreditiv je institut sloužící k vybudování určité vrstvy důvěry mezi obchodníky, kteří se nachází v různých státech a dostatečně dobře se neznají. Důvěra je zprostředkována pomocí bankovních institucí, u kterých kupující otevírá akreditiv ve prospěch prodávajícího.

Článek 28 UCP 600 stanovuje náležitosti pojistných dokumentů (jako např. pojistka či pojistný certifikát). Ustanovení článku 28 písm. f) bodu i) UCP 600 stanoví, že pojistné dokumenty musí být vystaveny ve stejné měně jako akreditiv.⁹³¹ Pojem akreditiv je definován v článku 2 UCP 600 jako jakékoli ujednání, ať už je pojmenováno nebo popsáno jakkoli, které je neodvolatelné a představuje určitý závazek vydávající banky splnit závazek při předložení vyhovujících dokumentů.⁹³² Dané pravidlo má zjevně zabraňovat měnovým spekulacím v oblasti pojišťování, které by mohly ohrozit smysl

⁹³¹ „*The insurance document must indicate the amount of insurance coverage and be in the same currency as the credit.*“

⁹³² „*Credit means any arrangement, however named or described, that is irrevocable and thereby constitutes a definite undertaking of the issuing bank to honour a complying presentation.*“

a účel pojištění jako takového. Jak bylo již zmíněno, o měnové úpravě závazku jako takového neobsahuje UCP 600 žádná speciální ustanovení.

Dalším soft law instrumentem, kterým je vhodné se zabývat, jsou Jednotná pravidla pro záruky vyplatitelné na požádání (URDG 758), která se týkají autonomních garancí (finančních záruk), tedy záruk na požádání v mezinárodním obchodě. Téměř při všech mezinárodních smlouvách a projektech se v zahraničním obchodě vystavuje velké množství platebních záruk a záruk na plnění, které mají chránit zejména dovozce před neplněním, pozdním plněním nebo plněním s vadou ze strany exportéra. Záruka na vyžádání je záruka stanovená během smluvního vyjednávání, kterou si může vyžádat kterákoli strana v případě škodné události. Tato záruka je nezávislá na případném sjednaném akreditivu a obvykle ji poskytuje třetí strana.

URDG 758 je prozatím jedním z mála soft law instrumentů, které obsahují alespoň částečnou úpravu devizověprávních aspektů, a myslí tak na případné obtíže, které mohou vzniknout v oblasti měnové regulace. Článek 21 písm. a) stanoví, že poskytovatel garance (garantor, ručitel) je zásadně povinen zaplatit vyrovnávací platbu v měně, která je uvedena ve smlouvě.⁹³³ Pokud však k datu provedení platby ručitel není schopen provést platbu v měně, která je uvedena v záruční listině, v důsledku překážky, kterou nemůže ovlivnit, nebo pokud je podle právních předpisů místa platby platba v uvedené měně nezákonná, může ručitel platbu uskutečnit v měně místa platby, přestože by v záruce bylo uvedeno, že platba může být provedena pouze v měně uvedené v záruce. Příkazce nebo, v případě protizáruky, protiručitel je platbou provedenou v této měně vázán. Ručitel, resp. protiručitel se může rozhodnout, zda chce mít dluh uhrazen v měně, v níž byla platba provedena, anebo v měně uvedené v záruce, resp. v protizáruce (čl. 21 písm. b) URDG 758). Dále je stanoveno, že platba provedená v měně místa platby podle písmene b) se provede podle kurzu platného v tomto místě v době splatnosti platby. Pokud však ručitel nezaplatil v době splatnosti platby, může příjemce požadovat platbu podle směnného kurzu platného buď v době splatnosti platby, nebo v době, kdy byla platba skutečně provedena. Měnový aspekt je tedy do určité míry v URDG 758 také upraven, ačkoli zdaleka ne tak, jak by bylo vhodné.

⁹³³ „The guarantor shall pay a complying demand in the currency specified in the guarantee.“ – Čl. 21 písm. a) URDG 758.

Devizověprávní úprava v URDG 758 se v podstatě omezuje toliko na problematiku nemožnosti zaplacení ve smluvené měně. V takovém případě lze použít měnu platnou v místě placení. Pokud jde však o situaci nezákonnosti či nemožnost nabytí měny místa placení, URDG 758 mlčí. Pokud jde o placení ze strany ručitele, lze se do určité míry spolehnout na článek 26, který upravuje *force majeure*, tedy vyšší moc. Úprava vyšší moci se podle daného ustanovení vztahuje toliko na ručitele, nikoli však na příkazce, který může být ručitelem dále vyzván k úhradě v měně, kterou není schopen legálně či fakticky nabýt. Rovněž není upravena situace devalvace či revalvace sjednané měny či měny místa placení.

Dalším nástrojem, který je v mezinárodním obchodu relativně oblíbeným, jsou Zásady mezinárodních smluv UNIDROIT (*The Principles of International Commercial Contracts 2016*). Měnová ustanovení lze nalézt v článku 6.1.9 (*Currency of payment*). Tyto principy dávají ve svém výchozím nastavení stranám možnost splnit své peněžní závazky dle vůle dlužníka buď v měně smluvené, nebo v měně místa placení. Volného výběru měny místa placení není umožněno pouze v případě, že daná měna není volně konvertibilní nebo pokud si strany výslovně sjednaly, že platba bude provedena výhradně v té měně, ve které je vyjádřen peněžní závazek.⁹³⁴ Avšak navzdory takovému ujednání je dlužníku umožněno dluh splnit v měně místa plnění, pokud je nemožné uskutečnit platbu v měně smluvené.⁹³⁵ V takovém případě je rozhodný směnný kurz v době splatnosti dluhu. Pokud je však věřitel v prodlení, věřiteli náleží volba, zda chce peněžní závazek dostat zaplacen v aktuálním směnném kurzu k datu faktického zaplacení, nebo v kurzu původní splatnosti.⁹³⁶ Pokud by bylo pro dlužníka nemožné zaplatit ve smluvené měně a také v měně místa placení, přichází v úvahu užití výjimky z povinnosti plnění *force majeure*.⁹³⁷ Dlužník musí o této skutečnosti věřitele uvědomit a svůj závazek splnit co nejdříve po odpadnutí překážek.

Zásady mezinárodních smluv UNIDROIT obsahují kromě měnových ustanovení týkajících se nemožnosti placení v určité měně také klauzuli

⁹³⁴ Čl. 6.1.9 odst. 1 Zásad mezinárodních smluv UNIDROIT.

⁹³⁵ Čl. 6.1.9 odst. 2 Zásad mezinárodních smluv UNIDROIT.

⁹³⁶ Čl. 6.1.9 odst. 4 Zásad mezinárodních smluv UNIDROIT.

⁹³⁷ Čl. 7.1.7 Zásad mezinárodních smluv UNIDROIT.

hardship,⁹³⁸ která se může aktivovat kromě jiného při velké změně směnného kurzu měny, ve které má být placeno, mezi momenty uzavření smlouvy a placení. Značná změna směnného kurzu totiž může znamenat narušení rovnovážnosti smlouvy (*equilibrium of the contract*).⁹³⁹ Strany jsou povinny se v takovém případě domluvit na novaci závazku. V opačném případě tak může na žádost jedné ze stran učinit soud a závazek případně také zrušit.⁹⁴⁰

VIII.6 Dílčí závěr

V úvodu bylo poukázáno na značný význam měnového práva v mezinárodních transakcích a bylo vysvětleno, jaký je jeho vztah ke státní suverenitě. Státní suverenita je v ohledu na měnové a devizové právo omezena současným mezinárodním právem, avšak stále je dost široká ke způsobení složitých situací v mezinárodním obchodě. Aplikace cizího devizového práva jakožto práva rozhodného je problematická a nelze doporučit se na ni v mezinárodních vztazích spoléhat. Naopak, doporučit lze volbu *lex mercatoria* a užití jiných smluvních konstrukcí pro zajištění měnově-hodnotové stability ve vztahu k uzavíraným smlouvám. Pokud jde o otázku regulovatelnosti měnových aspektů mezinárodních transakcí, je očividný přínos podrobení celého závazku *lex mercatoria* a dále jeho podrobení arbitrážním soudům, které nejsou zásadně vázány aplikací konkrétního měnového práva kteréhokoli státu. Dále bylo zmíněno několik praktických klauzulí, které lze smluvně zakotvit v mezinárodních kontraktech. Bylo však také ukázáno, že je potřeba dbát na jejich přípustnost v jednotlivých právních řádech, které mohou být rozhodné. Opět je zde nejhodnější závazek vyjmout z působnosti národního práva a přesunout ho do sféry *lex mercatoria* s rozhodovací pravomocí arbitrážních institucí.

V páté části bylo analyzováno několik soft law nástrojů z oblasti mezinárodních obchodních vztahů z pohledu ustanovení týkajících se měnové regulace. Většina z nich neupravuje danou oblast dostatečně. Očividně je do velké míry spoléháno na měnovou stabilitu. Zatímco většina nástrojů pamatuje na případnou nemožnost dlužníka nabýt měnu pro splnění závazku, otázka týkající se výkyvů ve směnných kurzech je opomíjena. Výjimku představují

⁹³⁸ Čl. 6.2.1–3 Zásad mezinárodních smluv UNIDROIT.

⁹³⁹ Srov. čl. 6.2.2 Zásad mezinárodních smluv UNIDROIT.

⁹⁴⁰ Čl. 6.2.3 odst. 4 Zásad mezinárodních smluv UNIDROIT.

částečně Zásady mezinárodních smluv UNIDROIT, které obsahují alespoň ustanovení hardship, které lze aplikovat na zmíněný případ.

Vzhledem k soft law lze učinit dílčí závěr, že na rozdíl od problematiky veřejného práva v oblasti práv duševního vlastnictví, kde veřejné právo vytváří základ a nepostradatelný rámec pro vznik absolutních práv, a tudíž i pro možná subjektivní práva a následně nároky nositelů práv, v oblasti monetární regulace je postavení subjektů poněkud jiné. Měnové a devizové právo, které dopadá na soukromoprávní vztahy účastníků transnacionálních obchodních vztahů, působí jako determinant těchto vztahů, přičemž však současně působí rovněž sankčně. To výrazně a podstatně omezuje pozici uchopení soft law jako transnacionálního práva. Podobně by tomu bylo např. v případě embarg a licencí.